

CSALA ILDIKÓ restaurátor

A PORTRÉFESTÉSZETRŐL EGY ISMERETLEN ANGOL FESTŐ IFJÚ KÉPMÁSÁNAK RESTAURÁLÁSA KAPCSÁN

IA Szépművészeti Múzeum 2015 februárjában indult rekonstrukciós felújítása során, a tervek szerint még intenzívebben folytatódnak a restaurálási munkálatok és művészettörténeti kutatások. Ilyen keretek között került sor a múzeum angol gyűjteménye egyik kiemelkedő darabjának, a J. M. monogrammal jelzett, ismeretlen 18. századi mester által festett *Egy angol ifjú képmása* című alkotásnak a restaurálására.

IAz angol gyűjtemény kapcsán említést érdemel Térey Gábor (1864–1927) művészettörténész, aki három évtizeden át (1896 és 1925 között) volt az Országos Képtár, illetve a Szépművészeti Múzeum vezetője, így a múzeum 1906-os megnyitásakor már az ő szakmai ismereteinek köszönhetően kezdődhetett meg – egyebek mellett – az angol festmények értő gyűjtése.

IA restaurálásra kiszemelt festményt Magyarországon először Kaszab Gyula festőművész mutatta be 1916-ban Paul Meyerheim német festő hagyatékából. Ezért a portrét kezdetben német mesternek tulajdonították, majd Pigler Andor (1899–1992) muzeológus, művészettörténész – volt főigazgató, a Régi Képtár forrásértékű, illusztrált katalógusának összeállítója – 1967-es jegyzetében már angol festő műveként említi. A pontosság kedvéért és érdekességként említem, hogy bár szignatúra nem látható a vizsgált képen, létezik azonban egy fiatal lányt (feltehetően az ifjú testvérét) ábrázoló párdarabja, amelyen megtalálható a J. M. monogram. További művészettörténeti kutatásoktól várjuk e párdarab megtalálását.

létezik azonban
egy fiatal lányt
(feltehetően az ifjú
testvérét) ábrázoló
párdarabja

IA festmény részletes leírását az 1921-es leltári naplóban olvashatjuk: „A Fiúarc-kép térben ábrázolt ülő alak, félig balra fordul, fejét kissé visszafordítja, és szemközt néz. Bal könyökét vörösesbarna párkányon nyugtatja, ölében nyitott könyv. Homlokát fedő és kétoldalt vállára omló a haja. A szeme barna, arca, keze halványrózsás árnyalatú kevés olajzöld árnyékkal. Ajka halvány cinóber-vörös. Kabátja és nadrágja sötét barnás zöld. Az előbbin lapos ezüstgombok. Mellénye világos rózsaszínű selyem ugyancsak ezüstgombokkal. Világos szürkésbarna kerek kalapja jobboldalt a kép sarkában a korláthoz támasztva. A háttérben jobboldalt magasabb, baloldalt alacsonyabb barnás olajzöld fák lombjai. Fölöttük felhős égbolt, mely alsó részén világosszürke, felső részén sötétebb szürkés árnyalatú. Fent a balsarokban a világoskék égbolt kis darabja látható.”

Hozzátehetjük: a fiú ruhája, hajstílusa, a külső környezet az 1770-es, 1780-as évek Angliájának divatját tükrözik.

- ¶ A kép értékeléséhez érdemes a portréfestészet lényegét, történetét, ezen belül is a műfaj angolai fejlődését áttekintenünk.
- ¶ A portré közelítő meghatározása Séra László pszichológus (az MTA Pszichológiai Kutatóintézetének munkatársa) megfogalmazásában: „Meghatározott személyt individuális ismertetőjegyeivel ábrázoló képmás, a művészet minden periódusában az emlékezés és az emlékeztetés ösztönzéséből fakadó, történeti stílustól függően változó, központi kifejezési forma.” Az arckép azért is egyedülálló az egyéb ábrázolástípusok között, mert legtöbbször egy valóságos személyhez köthető, amit alkotóik a kép címében általában meg is jelenítenek.
- ¶ A neves 20. századi német filozófus, Hans-Georg Gadamer (1900–2002) szerint „minden kép a lét gyarapodását fejezi ki, s a lényegéhez tartozik a reprezentáció, a megmutatkozás. A portré sajátos esetében ez a reprezentáció személyre vonatkoztatott értelmet kap, itt ugyanis egy individualitás az, amit reprezentatív módon bemutatnak. Mert ez azt jelenti, hogy a bemutatott saját magát mutatja meg a portréban, és saját magát reprezentálja vele. A kép nem csupán kép, s főleg nem csupán képmás, hanem hozzátartozik a bemutatott jelenéhez vagy jelenlegi emlékéhez. Ebben áll saját lényege.” (Igazság és módszer, Budapest, Osiris, 2003, 174.)

az emlékezés és az emlékeztetés ösztönzéséből fakad

Az angol gyűjtemény kapcsán említést érdemel Térey Gábor művészettörténész, aki három évtizeden át volt az Országos Képtár, illetve a Szépművészeti Múzeum vezetője, így a múzeum 1906-os megnyitásakor már az ő szakmai ismereteinek köszönhetően kezdődhetett meg – egyebek mellett – az angol festmények értő gyűjtése.

- ¶ Az emberi arc ábrázolása egyidős az emberiség művészi próbálkozásainak legkorábbi emlékeivel. Ilyen példák a több ezer éves sziklarajzok, majd a görög és etruszk emlékeken is felfedezhetők egyszerű ábrázolások. A gyönyörű egyiptomi múmiaportrékon már nem egyszerű vonallal, hanem színekkel, formákkal, a térbeliséget jelezve érzékeltették a személyiségvonásokat, s e képtípusok rendeltetésüknél fogva erősen törekedtek a hasonlóságra. Az itáliai trecentóhoz és quattrocentóhoz köthető a mai értelemben vett arcképfestészet kialakulása. „Az önálló portré, az egyes emberek természetű és világi rendeltetésű megörökítése a reneszánsz művészet vívmánya” – írta Garas Klára művészettörténész,

a Szépművészeti Múzeumot húsz éven keresztül irányító (1964–1984) egykori főigazgató.

¶ A 17. században, a polgárság megerősödésével egyre több arcképet rendeltek olyan művészekről, mint Rembrandt, Rubens, Frans Hals, Van Dyck vagy Velazquez – s még folytathatnánk a sort a művészettörténet e megismételhetetlenül egyedülálló, nagy korszakából. A portréfestészet e festőóriások művészi oeuvre-jének egyik legfontosabb részévé vált. Hollandiában emellett – a társadalom különleges fejlődése folytán – a csoportkép is felbukkan. Az angliai portréfestészet aranykora külföldi származású alkotók szigetországi működésével vette kezdetét. Legjelentősebb képviselői közül kiemelkedik az iskolateremtő flamand mester, Anthony van Dyck (1599–1641), akinek a barokk monumentalitást a természetes, könnyed eleganciával ötvöző pazar képmásai nemzedékekre meghatározták Albion portréművészetének fejlődési irányát.

¶ Elmondhatjuk, hogy a hazai mesterek évszázadokon át túlnyomórészt portrémegrendeléseket kaptak, míg más, nagyobb presztízsű műfajokat döntően importból beszerzett művek képviselték a főúri otthonokban. Ezért a portréfestészet terén egyrészt páratlan magaslatokat értek el, másrészt olyan új képtípusokat és értékesítési módszereket fejlesztettek ki, amelyek átformálták a művész és közönség viszonyát. William Hogarth volt az első angol művész, aki képeivel hozzájárult a nemzeti festészet megteremtéséhez. A portré- és életképfestészetbe szokatlan könnyedséget, közvetlenséget és mozgalmasságot vitt.

¶ A másik jelentős angol festő Thomas Gainsborough (1727–1788), aki szintén nagy egyénisége volt a műfajnak, mégsem kizárólag az arcképfestésnek szentelte magát. Művészi indulásakor ugyanis inkább tájképfestészettel foglalkozott, ám eredeti, mondhatni modern, egyénített jellemzésre törekvő felfogást hozott a portréfestészetbe. Múzeumunkban a Charles Hotchkinről készített portróján felmérhető mesterségbeli tudása, igényessége, lélektani megfigyelése és színeinek ragyogása. Az angol gyűjteményben rajta kívül Joshua Reynolds (1723–1792) és Henry Raeburn (1756–1823) kiváló műveit is élvezhetjük.

átformálták
a művész és
közönség
viszonyát

A gyönyörű egyiptomi múmiaportrékon már nem egyszerű vonallal, hanem színekkel, formákkal, a térbeliséget jelezve érzékeltették a személyiségvonásokat, s e képtípusok rendeltetésüknél fogva erősen törekedtek a hasonlóságra.

Ismeretlen művész: *Egy angol ifjú képmása*
Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria

*az eredeti méretét
sem ismerjük*

- ¶ Az Egy angol ifjú képmásának restaurálását indokolta, hogy egész képfelületét szennyezett, megsárgult lakkréteg fedte, a fej mellett pedig a háttéren több apró, korábbi sérülés, illetve javítás éktelenkedett. Ily módon a festmény kvalitása és eredeti színvilága élvezhetetlenné vált. Ráadásul az eredeti méretét sem ismerjük, mert a vásznat körbevágták, valószínűleg a szignó is ekkor veszett el. Az állapotfelmérés adataihoz tartozik, hogy feltehetően a 19. század folyamán dublították, vagyis vászonmege erősítést kapott a már megcsonkított hordozófelület.
- ¶ A további fotótechnikai vizsgálatok tanulságos és a helyreállítást tekintve hasznos eredményeket hoztak: az ultraviola fényben (UV lumineszcens) történő vizsgálat a lakkréteget mutatta, amely a felvételen opalizáló réteggként látható, s ezen sötét foltokként jelentkeztek a korábbi retusok. Az infravörös reflektográfias felvételen az alárajzolások, illetve pentimentók, vagyis a művész saját kezű változtatásai mutathatók ki. A mi esetünkben nincs nyoma előrajzolásnak és módosításnak. E vizsgálatok segítségével az ultraviola és lumineszcenciás felvételeken a korábbi javítások mértékét is jól meg lehetett ítélni.

*Az eredeti méretét sem ismerjük, mert
a vásznat körbevágták, valószínűleg
a szignó is ekkor veszett el.*

*nagy türelmet
igénylő, úgynevezett
beilleszkedő
retusálással
egészítettem ki
a hiányzó részeket*

- ¶ A tisztítás első fázisában a lakkréteg eltávolítása történt meg, amit megfelelő vegyszerekkel végeztem, míg a második fázisban a régi retusok és átfestések leoldása került sorra. Ez az egyik legizgalmasabb állomása a helyreállításnak, ugyanis a feltárt képfelületen, az úgynevezett tisztítóablakokban az eredeti színvilág tűnik elő fokozatosan.
- ¶ Ezután a festékkipergéseket és az alapozás hiányait a megfelelő krétás alappal pótoltam, majd következhetett a restaurálás veleje, a legszebb és legélvezetesebb művelet, az esztétikai helyreállítás akvarell-aláfestéssel bevezetve, majd az első lakkozás után – a kialakult gyakorlatnak megfelelően – olaj-gyanta festékkel, apró pontokban, nagy türelmet igénylő, úgynevezett beilleszkedő retusálással egészítettem ki a hiányzó részeket, mindig figyelemmel az eredeti kompozíció egységességére.
- ¶ A mű kiállíthatóságán és kölcsönadhatóságán kívül a festmény említett, további kutatása miatt is fontos volt, hogy megújuljon ez az érzékeny, a korabeli festői törekvéseket jól tükröző alkotás. A Régi Képtár angol gyűjteményének jelenlegi gondozójára és a múzeum művészettörténészeire vár a feladat, hogy akár kontinenseken átívelő, izgalmas nyomozás keretében rábukkanjanak a keresett párdarabra, s kiderüljön, kit takar a J. M. monogram.

Amikor zsidó kulturális örökségről beszélünk, már az is megkönnyebbülésre ad okot, hogy egyáltalán létezik ennek jó néhány, ma is kézzel fogható emléke: épületek, sírok, kegytárgyak, családi és vallási dokumentumok, amelyek túléltek a holokausztot, a teljes és végleges megsemmisítés szándékát. Éppen ezért zavarba ejtő, hogy hasonló szándék nélkül is mennyire törékeny és sérülékeny ez az örökség ma: eltökélt emberek, kisebb közösségek küzdenek azért, hogy az idő, a közöny, a gazdasági érvek, a tudatlanság és a rosszindulat ne ártson tovább, ne semmisítse meg azokat a helyeket és emlékeket, amelyek túléltek a vészorszakot, de azóta sincsenek biztonságban.